

בא ג

מחר שהוא עכשיו, שהרי זהו הפירוש הפשוט של „מחר“ בכל מקום, ועוד, ש- „עיקר“ הכוונה לפרש כאן מחר שהוא לאחר זמן.

אבל עפ"י צ"ע – מדוע מביא רש"י הקדמה זו „יש מחר שהוא עכשיו“ כל עיקר? הרי בהקדמה זו אין חידוש, ו- „הול"ל בקיצור „יש מחר שהוא לאחר זמן כגון זה וכגון כו"?

ולהעיר שלקמן בפ' ואתחנן עה"פ „כי ישאלך בנך מחר לאמר מה העדות גוי“, כתב רש"י בקיצור „כי ישאלך בנך מחר, יש מחר שהוא אחר זמן“, מבלי להקדים „יש מחר שהוא עכשיו“. אלא שי"ל ששם החידוש הוא להיפך – שיש מחר שהוא בריחוק זמן רב, לאחר כמה דורות, עד שנשכח ענין יצי"מ ושואלים „מה העדות גוי“.

ב. גם יש לדייק בלשונו של רש"י בהראי' שמביא ש„יש מחר שהוא לאחר זמן“ – „וכגון מחר יאמרו בניכם לבנינו דבני גד ובני ראובן“ – דלכאורה:

א) ברובם המכריע של הראיות ש- מביא רש"י לדבריו מפסוק בתנ"ך, אין דרכו לכתוב באיזה המשך (או באיזה ענין) נאמר הפסוק אלא רק מעתיק לשון הכתוב; ומדוע מדגיש רש"י כאן שכתוב

א. בפסוק „והי' כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת ואמרת אליו בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים גוי“ (שבסוף פרשת גוי) מעתיק רש"י את התיבות „כי ישאלך בנך מחר“ ומפרש: יש מחר שהוא עכשיו ויש מחר שהוא לאחר זמן כגון זה וכגון מחר יאמרו בניכם לבנינו דבני גד ובני ראובן [הנאמר בספר יהושע], כשחזרו לעבר הירדן אחרי כיבוש וחלוקת ה- ארץ].

מקורו של פרש"י זה הוא (לכאורה) במכילתא כאן, וז"ל: יש מחר עכשיו ויש מחר לאחר זמן, מה זאת הרי מחר לאחר זמן, מחר יהי' האות הזה [הנאמר לעיל¹ במכת ערוב] הרי מחר עכשיו, מחר יאמרו בניכם לבנינו הרי מחר ל- אחר זמן.

והנה הטעם שהשמיט רש"י הראי' ש- „יש מחר עכשיו“ מן הכתוב „למחר יהי' האות הזה“, לכאורה הוא (כמ"ש במפר- שים) מפני שאין רש"י זקוק לראי' שיש

(1) יג, יד.

(2) כב, כד. וראה שם, כז-כח. – ולהעיר שבדפוס א' וב' וכת"י רש"י (שתח"י) הועתק הכתוב דיהושע בערוב לשונות פסוקים הנ"ל.

(3) פרש"י טעות לב, כד.

(4) וכן בתנחומא פרשתנו יג.

(5) וארא ת, יט (ושם „למחר“). ולהעיר ש- בתנחומא (וכן ביל"ש כאן. וראה מכילתא מהדורת האראוויץ) מביא עוד ראי' מ„מחר אנכי נצב על ראש הגבעה“ (בשלח יז, ט). ועד"ז במדרש לקח טוב (ובלקח טוב שם משמיט הראי' על „מחר לאחר זמן“). וצ"ע הטעם שמובאים כתובים אלו דוקא. ואכ"מ.

(6) נחלת יעקב כאן.

(7) ו, כ.

(8) כ"ה בדפוס א' ודפוסי רש"י שלפנינו (ולא „לאחר“, כפרש"י (וכן במכילתא) פרשתנו כאן). ובדפוס ב' וכמה כת"י רש"י (שתח"י) „לאחר“.

(9) אבל ראה לקמן הערה 28. וראה לקמן סעיף

ו והערה 41.

נת' כמ"פ שאין ענינו של רש"י בפירושו עה"ת להעתיק דרשות רז"ל אלא רק כשהן לפי פשוטו של מקרא. ועכצ"ל שלהבנת פסוק דידן, מוכרח להביא הראי' דוקא מהפסוק דבני גד ובני ראובן.]

גם יש להבין מדוע מעתיק רש"י בד"ה גם התיבות „כי ישאלך בנך“, אף ש(לכאורה) מפרש כאן רק תיבת „מחר“.

ג. ויובן זה בהקדם משנ"ת כמ"פ ע"ד דרכו של רש"י בפירושו עה"ת — ש-סגנונו בפירושו הוא סגנון ברור, שכדי להבינו אין צורך בעיון בהבנת מקורות רש"י, ועד שהוא מובן גם לתלמיד שאינו שייך אלא להבנת פשוטו של מקרא, שזהו — כדברי חז"ל במשנתם¹⁵ — „בן חמש למקרא“.

ומזה מובן, דגם כאשר רש"י משתמש בלשון חז"ל, כוונתו למשמעות הפשוטה של לשון וביטוי זה, אף שיתכן ולשון זו מתפרשת (במקורה) בחז"ל באופן אחר.

ועד"ז בעניננו: מ"ש רש"י „יש מחר שהוא עכשיו“, כוונתו לפשוטה של תיבת „עכשיו“, היינו שיש „מחר“ (שאינו פירושו יום הבא לאחר יום זה — כ"א הבא ל-אחרי המאורע, אע"פ) „שהוא עכשיו“ ממש¹⁶, מיד ביום זה. דכיון שבא לאחר המאורע שעוסקים בו, ה"ז „מחר“¹⁷.

זה נאמר גבי „בני גד ובני ראובן“¹⁸? ועכצ"ל שע"י הוספה זו נתוסף ביאור והבנה בהראי' ש„יש מחר שהוא לאחר זמן“.

(ב) מהו טעמו של רש"י שהוא מקדים „בני גד“ ל„בני ראובן“¹⁹ — והרי ראובן הבכור? וגדלה התמי': רש"י מהפך סדרם מכפי שהוא בכתובים דיהושע (שמ"שם ראייתו²⁰), שהכתוב מקדים בהם — בכל פעם — בני ראובן לבני גד!

(ג) מדוע מביא רש"י הראי' ש„יש מחר לאחר זמן“ מכתוב זה „(דבני גד ובני ראובן)“, ולא מפסוק הנאמר לנ"ל בספר יהושע²¹ — „למען תהי' זאת אות בקרבכם כי ישאלון בניכם מחר לאמר מה האנשים האלה לכם?“ ויתירה מזו: מהו הצורך להביא לו „חבר“ מנביאים — ו-הרי יש פסוק מפורש בחומש, בפ' ואת-חנן, כנ"ל — „כי ישאלך בנך מחר לאמר מה העדות גו" (שפשוטו ש"מ שכבר נשכחה יצ"מ, וכמפורש ברש"י שם כנ"ל „יש מחר שהוא אחר זמן“²²).

[ואף שראי' זו שבפרש"י היא היא המובאת במכילתא כנ"ל — הרי (א) גם במכילתא צריך ביאור טעם הדבר, (ב)

10) וגם במכילתא ליתא הדגשה זו.

11) בא' מכת"י רש"י שחתי' — „דבני ראובן

ובני גד“.

12) ולא מפ' מוטות (לב, א ואילך) שמקדים בכל

השק"ט (לבד מהקדמתה) גד לראובן.

13) ד, ו (ובמצוד"ש שם: ר"ל לאחר זמן). וכן שם,

כא.

14) אלא י"ל שאינו מביא מפ' ואתחנן כי ה'

נושאים בשני הכתובים דומים זל", ורוצה להביא לו

חבר מלשון „מחר“ בנושא אחר.

אבל להעיר ממש"נ דע"ז (ויצא ל, לג) „וענתה

בי צדקתי ביום מחר“, שהכוונה „לאחר זמן“ ולא יום

המחר.

15) אבות ספ"ה.

16) ולהעיר ממדרש לקח טוב כאן „יש מחר

לאחר זמן ויש מחר בקרוב“ (ולא כלי המכילתא —

„עכשיו“). ועד"ז הוא ל' הרד"ק (בס' השרשים מע'

מחר): הוא היום שיבא אחר היום שהוא בו, ויש

שאנו בקרוב אחר היום כי אם לאחר זמן ברחוק.

17) ראה ראב"ע כאן: כי מחר חסר אליף

והטעם מה שהוא אחר היום. וראה רד"ק שבהערה

הקודמת.

וי"ל שאין רש"י צריך להביא ראי' לפירוש זה —

לא תתכן אלא „לאחר זמן“, „דהא (אם מדובר בבן של זמן ותקופה זו הרי) ראה וידע יציאת מצרים וכל המכות ושלא הספיק בצקת להחמיץ²⁰ אלא ודאי מחר הוא לאחר זמן“.

ד. ולפי זה יש לבאר גם מדוע הוציך רש"י להקדים „יש מחר שהוא עכ"שיו" – אף שזה אינו הפירוש ד„מחר" בפסוק זה – ובהקדמה:

נוסף על הקושי הנ"ל שבפסוק זה – איך מתאים כאן הלשון „מחר“, יש כאן גם קושי כללי יותר: למאי נפק"מ הד"גשה זו כאן, ששאלת הבן תהי „מחר"? ובפרט, שתוכן זה – שאלת הבן – כבר מצינו לעיל בפרשה²¹, והי' כי תבוא אל הארץ גו' ושמרתם את העבודה ה' זאת, והי' כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם, ואמרתם זבח פסח הוא גו' – ושם לא נאמר ששאלת הבן תהי „מחר"; ומדוע כאן מדגיש הכתוב ששאלת הבן „מה זאת תהי" „מחר"?

ואין לתרץ כי שם זה מובן מעצמו, כי הכתוב מקדים „והי' כי תבוא אל הארץ גו'“, ובמילא פשוט שאין המדובר ב-שאלת הבן בזמן יצי"מ אלא בשאלה „לאחר זמן" (כשיבוא אל הארץ)²² ואין צורך לכתוב „מחר" – כי גם כאן מפורש (בהקדמה לשאלת הבן) „והי' כי

וי"ל דזהו הטעם שלא הביא רש"י הראי' שבמכילתא ל„יש מחר שהוא עכ"שיו" ממש"נ „למחר יהי' האות הזה" – כי במכילתא הכוונה ב„עכשיו" היא ליום שלאחרי (ונקרא „עכשיו" לגבי „מחר שהוא לאחר זמן"), משא"כ בפרש"י ה'כוונה היא ש„יש מחר שהוא עכשיו" כ'פשוטו, בהווה, ובמילא אין להכתוב „למחר יהי' האות הזה" שייכות לכאן].

ולפי זה מתבאר המשך דברי רש"י: לפי הפירוש הרגיל בתיבת „מחר" – יום שלאחרי יום זה – תמוה, מדוע תהי' שאלת הבן „מחר" דוקא? אם הבן אינו מבין טעמה של המצוה, מדוע אינו שואל תיכף בשעת מעשה, היום, אלא מחכה עד למחרתו?²³

ולכן מבאר רש"י, ש„מחר" אין מובנו בכל מקום כפשוטו – מחרת היום – כי יש בו עוד פירושים (המתאימים כל אחד לתוכן הכתוב, הענין שבו נאמר): „יש מחר שהוא עכשיו", כלומר, הזמן הבא תיכף לאחר הדבר או המעשה (שכיום זה) – ה"ז „מאחר", „מחר"י²⁴; „יש מחר שהוא לאחר זמן" – ביום מימים של-אחרי, או שנים, או דורות העתידים לבא;

ורש"י ממשיך „כגון זה וכגון מחר יאמרו בניכם לבנינו דבני גד כו'", היינו שבנדנד"ד, הפירוש דתיבת „מחר" הוא (לא „עכשיו" אלא בדוקא) – „לאחר זמן", וכמבואר במפרשים²⁵, ששאלת הבן

(20) מלשון זה (דהנח"י) משמע שמפרש ששאלת הבן היא בעניני פסח. אבל ראה לקמן סעיף ו' שע"פ פשוטו של מקרא קאי במצות בכור. וראה מרכבת המשנה בשהערה הקודמת.

(21) יב, כה"כ.

(22) כ"ה בפשטות, שכתוב זה קאי בפסח דורות (שבפסוק שלפניו) ולא בפסח מצרים (לפני פניו – שם, כא"בג). וראה פרש"י (שם, כז): על בשורת הגאולה וביאת הארץ ובשורת הבנים שיהיו להם.

כי זהו תוכן הפשוט ד(חידוש) „מחר", לא שבא השמש ואח"כ רוח השמש, אלא שזהו לאחר המאורע (בו מדובר שאירע היום).

(18) ראה – ע"ד הדרוש – כלי יקר כאן.

(19) נחלת יעקב כאן. וראה גם עץ יוסף ל-תנחומא כאן. פ"ה אין ינחמנו ומרכבת המשנה על המכילתא כאן.

רש"י לכתוב בקיצור „מחר – לאחר זמן“, אלא מאריך בפירושו: (א) מקדים „יש מחר שהוא עכשיו“, (ב) מביא ראיה ודוגמה ל„יש מחר שהוא לאחר זמן“ ממשנ ביהושע „מחר יאמרו בניכם ל- בנינו“, (ג) מוסיף בסוף הראי „דבני גד ובני ראובן“:

הפירוש ב„יש מחר שהוא לאחר זמן“ אפשר להסבירו בשני אופנים:

(א) גם לפי זה, „מחר“ הוא מושג ושיעור של זמן, אמנם אין זמן זה מוגבל דוקא ליום הבא לאחר יום זה, אלא הוא כולל כל יום „מחר“ מימים שיבואו בעתיד²⁶. (ב) „מחר“ אינו מושג הנקבע לפי סדר הזמנים, אלא תלוי ומתייחס להנושא שעוסקים בו, שהזמן שלאחר נוסא זה נקרא „מחר“ לגבי הזמן ההווה²⁷, שלפי זה הכוונה ב„לאחר זמן“ אינה רק לעתיד סתם, אלא לתקופה חדשה, הבאה לאחר סיום התקופה שבהווה.

וי"ל, שלפירוש רש"י כאן, התואר „מחר...“ לאחר זמן“ הוא במובן השני – תקופה חדשה לגמרי (וזהו הסיבה ל- שאלת הבן). ולכן מקדים רש"י „יש מחר שהוא עכשיו“ – כדי להוכיח שתיבת „מחר“ יכולה להתפרש לא רק בתור שיעור של זמן, אלא גם במובן של „אחר כך“, ובמובן כזה – „יש מחר שהוא עכשיו“ בהווה (ונקרא „מחר“ משום שבא לאחר המעשה): שמזה מובן גם בנוגע ל„יש מחר שהוא לאחר זמן“ – שאין הכוונה רק שהוא ענין של עתיד (סתם), אלא שהוא בא לאחר (סיום) תקופת ההווה.

יביאך ה' אל ארץ הכנעני גו'²³, וא"כ אין המדובר בשאלת הבן בדור יצי"מ, והדרא קושיא לדוכתא – מדוע מוסיף הכתוב כאן תיבת „מחר“?

ועכצ"ל שאין כוונת הכתוב בהוסיפו תיבת „מחר“ כדי להדגיש הזמן, מחי תהי' שאלת הבן (עכשיו או לאחר זמן), אלא לבאר סיבת השאלה.

הסברת הענין:

יש שאלת „בנך“ שסיבתה היא רק – היותו „בנך“, כלומר, להיותו בן שחסרים לו הלימוד והידיעות, ולכן כשרואה דבר שלא למד טעמו עדיין הרי הוא שואל „מה זאת“ [אלא שבזה גופא ישנם כמה אופנים ודרגות, וכמו שמביא רש"י כאן בד"ה שלאח"ז ש„דברה תורה כנגד ארבעה בנים, תם רשע ושאינו יודע לשאול והשואל דרך חכמה“ – אבל הצד השווה בכולם הוא, ששאלותיהם באות משום שהם בנים, שעדיין לא למדו כו].

וזהו הדגשת והוספת התורה כאן „כי ישאלך בנך מחר“ – שסיבת שאלה זו אינה רק בגלל זה שהוא בן (כהשאלה דלעיל – „והי' כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם“), אלא בעיקר מפני שהמדובר הוא ב„מחר“²⁴: זה ש- נמצאים בזמן אחר ובתקופה אחרת²⁵ הוא הגורם שאלה זו. וכדלקמן סעיף ו.

ה. עפ"ז מובן הטעם שלא הסתפק

(23) יג, יא – וכפירוש הראשון (והעיקרי) ב-

פרש"י. וראה לקמן סעיף ז.

(24) ולכן מעתיק רש"י בהד"ה גם התיבות „כי ישאלך בנך“ – להדגיש החידוש בסיבת שאלת הבן שבכתוב זה.

(25) וזהו גם מובנו של „בנך“ בכתוב זה – דור של „בנך“, דור הבא (ולא „בנים“ במובן המצומצם).

(26) ראה ל' הרד"ק שנתקט לעיל הערה 16.

(27) וגם „מחר“ כפשוטו נק' כן מפני שבא „אחר

היום“ (כגיל הערה 17).

ולכן הביא רש"י הרא"י מהכתוב
 „מחר יאמרו בניכם לבנינו דבני גד ובני
 ראובן“ דוקא (ולא דפ' ואתחנן „כי
 ישאלך בנך מחר לאמר מה העדות גו“
 או ממשנ' ביהושע „כי ישאלון בניכם
 מחר לאמר מה האבנים האלה לכם“) –
 כי דוקא בפסוק זה מודגש ביותר ש'
 אפשריות אמירה זו היא רק מפני ש'
 נמצאים בתקופה חדשה לגמרי – „יאמרו
 בניכם לבנינו“, דור חדש ומשני הצדדים,
 ורק משום כך אפשר שתהי' אמירה
 כזו.²⁸

וכמובן ממשטות הסיפור ביהושע שם,
 שכאשר חזרו בני גד ובני ראובן לעבר
 הירדן, לאחר קיום הבטחתם למשה
 „ואנחנו²⁹ נחלץ חושים לפני בני ישראל
 גו' עד התנחל בני ישראל איש נחלתו“,
 הקימו שם מזבח, והסבירו טעמם לשאר
 בני „שזהו „עד . . בינינו וביניכם ובין

(28) משא"כ בסיפור דיהושע ע"ד „האבנים ה'
 אלה“ שאין הכרח שמדובר בתקופה חדשה. וראה
 רד"ק שם (ד, כא): אשר ישאלון בניכם הנולדים
 הקטנים ואשר יולדו.

וכן בפ' ואתחנן, אף שמתוכן הפסוקים שם מובן
 שהשאלה היא אחרי כמה דורות, שכבר נשכח ענין
 יצי"מ (כנ"ל ס"א) – מ"מ, בתיבות „כי ישאלך בנך
 מחר“ עצמו, אין מודגש שמדובר בתקופה חדשה
 (משא"כ בכתוב „מחר יאמרו בניכם לבנינו“, כב'
 פנים).

ולהעיר, ש"פ משנ"ת במ"א (הובא לקמן הערה
 38 בסופה) שאין השאלה „מה העדות גו“ בעניני
 פסח דוקא, אלא בנוגע לכללות ענין התומ"צ, הרי
 עיקר סיבת השאלה, לכאורה, היא (לא משום
 שנשכח ענין יצי"מ, אלא) מפני שהמדובר בן שלא
 למד עדיין כו' ע"ד תומ"צ [אלא שבנוגע לדור
 שנכנס לארץ, גם אצל בניהם לא תתכן שאלה כזו
 „מה העדות גו“, כי"א רק אצל „בנך (של) מחר“].
 ואכ"מ.

(29) מטות לב, י"זח. וראה גם שם, כז. לב.

דורותינו³⁰, שאם „מחרי³¹ יאמרו בניכם
 לבנינו לאמר מה לכם ולה' אלקי ישר-
 אל, וגבול נתן ה' בינינו וביניכם גו' את
 הירדן גו“, יאמרו „ראו³² את תבנית
 מזבח ה' אשר עשו אבותינו גו“ – וחשש
 זה, ש„גבול נתן ה' בינינו וביניכם“, אין
 לו מקום כלל כל משך ימי הדור ההוא,
 שהרי בני גד ובני ראובן מסרו נפשם
 בנפול³³ עבור שאר בני³⁴ כדי להנחילם
 את ארצם. ורק בדור שלאח"ז, כאשר
 ישנם רק „בנים“ – „בניכם“ ו„בנינו“, אזי
 יתכן שישכחו מעשיהם של בני גד ובני
 ראובן ויעלה על הדעת שיש „גבול“
 והפסק בינם ובין שאר ישראל.

ובזה מוסבר ג"כ דיוקו של רש"י,
 שמקדים „בני גד“ ל„בני ראובן“ – כי
 אף שראובן הוא הבכור וגזכר בדרך
 כלל לפני גד, מ"מ בענין מסירת נפשם
 ומלחמתם עבור כל ישראל, קדמו בני
 גד לבני ראובן [וכמו שהביא רש"י³⁵
 שבני גד היו גבורים, שכן נאמר בגד'³⁶
 וטרף זרוע אף קדקד“, וכמשנ"ת ב'
 מק"א³⁷ שבענין המלחמה היו בני ראובן
 טפלים לבני גד, ולכן מצינו בכ"מ
 הלשון „בני גד ובני ראובן“, שמקדים
 בני גד לבני ראובן] – וזוהי ההדגשה
 כאן, דכיון שהמדובר ב„בני גד ובני
 ראובן“ שמסרו נפשם עבור שאר ישראל,
 לכן כל החשש ד„יאמרו גו“ שייך רק
 „מחר לאחר זמן“ – לאחר קום דור
 חדש של בנים שאינם זוכרים מעשה בני
 גד ובני ראובן, כנ"ל.

(30) יהושע כב, כז.

(31) שם, כד-כה.

(32) שם, כח.

(33) מטות שם, יז.

(34) ברכה לג, כ.

(35) לקו"ש ח"ט ע' 1 ואילך ובהערות שם. וראה

גם לקו"ש חט"ו ע' 392 הערה 14.

הוציאנו ה' ממצרים גו' ויהרוג ה' כל בכור בארץ מצרים גו' על כן אני זוכה לה' כל פטר רחם הזכרים וכל בכור בני אפדה.

ועפ"י מובן גם החילוק בסיבת ה' שאלות:

הענין דיציאת מצרים (בכלל) לא שייך שישכח מבני ישראל⁴¹, שהרי בכל יום ויום מזכירים וגם עושים כמה עניינים, "זכר ליציאת מצרים"⁴², והשאלה ד"מה העבודה הזאת לכם" בליל פסח באה מחמת שהמדובר ב"ן" שלא למד עדיין וכו'.

משא"כ בנוגע למצות בכור יש הבדל באיזה דור המדובר: הדור של יוצאי מצרים, בודאי היו יודעים וזוכרים הצלת הבכורים שביניהם, ולכן כאשר ציווה הקב"ה⁴³ (ביום ט"ו ניסן) "קדש לי כל בכור פטר כל רחם בבני ישראל גו' לי הוא" — כפרש"י⁴⁴, "קנייתם ע"י ש"הכיתי בכורי מצרים" — לא ה' אצלם מקום לשאלה, שהרי הם עצמם קנויים להשם, ע"י שהצילם ממות; ורק כשיקום דור חדש, שלא היו במצרים, הרי אצלם שייכת השאלה בנוגע למצות בכור — "מה זאת", ויש צורך להסבירם, כי היות ש"ויהרוג ה' כל בכור בארץ מצרים גו'" — "על כן אני זוכה לה' כל פטר רחם גו'".

ז. ע"פ הנ"ל שכאן המדובר במצות בכור — יש לומר עוד טעם שרש"י מקדים בתחילת פירושו "יש מחר שהוא עכשיו":

(41) היינו אצל האבות, משא"כ אצל הבנים (דלא כהדור דיוצאי מצרים, שגם הבנים יצאו כו') — ראה לעיל סעיף א.

(42) כמו בק"ש (פ' ציצית).

(43) פרשתנו יג, ב.

ו. אמנם לפי זה יש לתמוה, מהו החילוק בין שאלת הבנים לעיל — "והי' כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה גו'", והשאלה כאן בסוף פרשתנו "והי' כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת", שדוקא כאן סיבת שאלתו היא — "מחר" (היותו בתקופה חדשה)?

ויש לבאר זה בפשטות — על פי ה' חילוק בין תוכן השאלות:

השאלה דלעיל היא בנוגע לקרבן פסח, שמקודם ציוותה תורה⁴⁵, "והי' כי תבוא אל הארץ גו' ושמרתם את העבור זה הזאת" (דהבאת קרבן פסח) וע"י ממשיך הכתוב⁴⁶, "והי' כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה גו' ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח גו'"; משא"כ כאן בסוף הפרשה מדובר אודות מצות בכור⁴⁷, כמפורש בתחלתה⁴⁸, "והי' כי יביאך ה' אל ארץ הכנעני גו' והעברת כל פטר רחם לה' וכל פטר שגר בהמה גו' וכל פטר חמור תפדה בשה גו' וכל בכור אדם בבניך תפדה", וע"י ממשיך הכתוב⁴⁹, "והי' כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת ואמרת אליו בחווק יד

(36) יב, בה.

(37) שם, כ"ב.

(38) במכילתא (סוף פרשתנו) וכן בהגדה של פסח, איתא שגם שאלה זו היא בשייכות לפסח, אבל לפי פשוטו של מקרא אין המדובר בפסח אלא במצות בכור, כבפנים.

וכ"ה בתיב"ע, ספורנו ואוה"ח [ומסיים: ור"ל אמרו כנגד ד' בנים כו' זה דרך דרוש]. וראה גם בארוכה לקו"ש חכ"ז ע' 185 ואילך [וראה שם, דכוותה רש"י כאן (בד"ה שלאח"י) "דברה תורה כנגד ד' בנים כו' אינה לשאלות בעניני פסח, אלא דברה תורה בכלל (וגם שאלת הבן חכם) בפ' ואתחנן) אינה בעניני פסח]. ע"ש.

(39) יג, יא"ג.

(40) שם, יד"ט.

הבכורות שנולדו במדבר נתקדשו ואין התחלת מצות בכור לאחר שיבואו ל- ארץ, מסתבר לפרש „מחר” דכאן – „מחר שהוא עכשיו”⁵¹, שכשיראו שהאב מקיים מצות בכור⁵², ישאל תיכף לאחר – „מה זאת” (כנ”ל סעיף ג בפירוש „יש מחר שהוא עכשיו”).

ח. מיינה של תורה בפרש”י⁵³:

בפרש”י זה – „יש מחר שהוא עכשיו ויש מחר שהוא לאחר זמן” – י”ל דמ- רומז לשני סוגי „בנים” השואלים שאלות „מחר”. „בנים” של „מחר” הם בני הדור הבא, ויש בהם שני אופנים: „יש מחר שהוא עכשיו” – הוא אמנם בן, מהדור הבא, אבל בתוכן מהותו הרי הוא חי ונמצא „עכשיו”, כי אינו נפרד מאביו, אלא הוא חי אותם החיים של האב, חיי היהדות, ומהווה המשך (אבל) ישר („מחר”) של האב. ובזה אין חידוש, ד- כאשר „בן” זה שואל שאלות ביהדות (ל- היותו עדיין במצב של בן) – חייבים להשתדל לענות לו כדי שיוכל לעבוד את ה’ בשמחה וחיות.

אבל – „יש מחר שהוא לאחר זמן”, בן כזה שאין לו קשר ושייכות לאופי החיים של האב, והרי הוא מ”תקופה חדשה”, דור חדש, אשר לא ידע את יוסף⁵⁴; ומובן שסוג ה”שאלות” של „בן” זה, אינו

עה”פ⁵⁵, „והי’ כי יביאך ה’ אל ארץ ה- כנעני” פ”ש י”ש מרבנותינו⁵⁶ שלמדו מכאן שלא קדשו בכורות הנולדים ב- מדבר, והאומר שקדשו מפרש”י בראה זו לומר אם תקיימוהו במדבר תזכרו ליכנס לארץ ותקיימוהו שם”. והיינו, שלפירוש הא’ (והעיקרי) הבכורות שנולדו במדבר לא נתקדשו⁵⁷ (ובפשטות כוונת רש”י רק להנולדים במדבר, אבל הבכורים שהיו במצרים ע”פ פשוטו ש”מ נתקדשו⁵⁸, כמפורש לעיל „קדש לי כל בכור” (כלי תנאי „והי’ כי יביאך גו’”), וכמפורש ברש”י כנ”ל „קנתיים ע”י שהכיתי בכורי מצרים”⁵⁹); אבל יש פירוש שני שגם הנולדים במדבר נתקדשו.

ולדיעה השני’ קשה – מדוע נאמר כאן הלשון „מחר”, דא”פ לפרש שה- שאלה היא מחמת שנמצאים בתקופה חדשה, כי תקופת שהותם במדבר אינה תקופה חדשה (ממש), שהרי דור יוצאי מצרים עדיין היו חיים וקיימים⁶⁰? ולכן מקדים רש”י „יש מחר שהוא עכשיו”, ובזה מרמז רש”י, שלפי הדיעה שגם

(44) יג, יא.

(45) בכורות ד, ב.

(46) שם ה, רע”א.

(47) צע”ק לשון רש”י, שהרי מפורש (במדבר ג, מ ואילך) „פקוד כל בכור זכר לבני” מן חודש ומעלה”, ש”בן חודש” אז הרי נולד במדבר (וכ- קשיית הגמ’ שם (ד, סע”ב), ולכן מסיק שהפולגתא היא רק אם „קדשו ולא פסוק” או „קדשו ופסוק” ע”ש).

(48) ראה גם רמב”ן עה”ת שם „ע”ד הפשט”.
(49) וכמפורש לקמן בפ’ במדבר (ג, יב-ג), שם,

מ ואילך.

(50) אלא י”ל דאף שמצות בכור התחילה תיכף במדבר, מ”מ לא ישאלו הבנים עד ל”מחר” – „לאחר זמן” (בתקופה חדשה, אחרי תום כל הדור של יוצאי מצרים).

(51) ולהעיר שבדפוס שני דפרש”י ליתא התי- בות „כגון זה”. ועפ”ז שמיר י”ל שכוונת רש”י שכאן יכולים לפרש בשני אופנים.

(52) „עכשיו” היינו בעת קיום הציווי במדבר (לא זמן אמירת הציווי, ביצי”מ).

(53) ראה גם לקו”ש ח”ו ע’ 268 ואילך.

(54) ל’ הכתוב – שמות א, ח. וראה שיחת ש”פ וישב תשמ”ח השייכות לדורנו בפרט, שנשיא הדור, כ”ק מו”ח אדמ”ר, שמו (הראשון) „יוסף”. ולהעיר, שהסתלקותו היתה בש”פ בא (י”ד שבט השי”ת).

באות רק מחמת חסרון ידיעה, אלא שאופן החיים ע"פ תורה ומצות בהידור כו' הוא דבר חדש וזר אצלו ואינו לפי רוחו.

וזהו הוראת התורה – דגם „בן” כזה, מכיון שהוא „בנך”, הרי זוהי אחריות שלך (וזכותך) לענות על שאלות של בן זה, ולקרבו תחת כנפי השכינה.

וע"י שעוסקים עם כל סוגי הבנים של

עם ישראל, מעמידים את „צבאות ה'”⁵⁴, שיזכו בקרוב ממש לגאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקנו, כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות⁵⁵, ובמהרה בימינו ממש.

(משיחת ש"פ בא תש"ל)

(54) פרשתנו יב, מא. נח' בהמשך ההילולא – באתי לגני השית – פ"י ואילך.

(55) מיכה ז, טו.

בשלח

הקדימו למשה בפ"ע' – והפלוגתא היא באופן המשך השירה ע"י בני, לדעת רע"ק אמירת (כל) השירה היתה על ידי משה בלבד, ובני רק ענו, "אשירה לה"; לדעת ר"א גם בני אמרו כל השירה, אבל לאחרי (ובדרך "מענה" ל)אמירת משה; ואילו לדעת ר' נחמי' משה רבינו רק התחיל את אמירת השירה, אבל אח"כ אמרו "כולן יחד" את כל השירה כולה.

וקמפלגי בפירוש תיבת "לאמר" שב- כתוב ("אז"י ישיר גו' לאמר"), כמבואר בגמ' שם, "במאי קמפלגי – ר"ע סבר לאמר אמילתא קמייא ור"א בנו של ריה"ג סבר לאמר אכל מילתא ומילתא ור"נ סבר ויאמרו – דאמור כולהו בהדי הדדי, לאמר – דפתח משה ברישא. ויש להבין, מהי סברת מחלקותם בפירוש פסוק זה? ועוד, דמזה גופא שהכתוב משמיענו (בתיבת "לאמר") אופן אמירת השירה (מה אמר משה ומה אמרו ישראל) משמע שיש בזה נפק"מ באמירת השירה ותוכנה – וצריך להבין, למאי נפק"מ ב- תוכן אמירת השירה, כיצד (ובאיזה אופן משלש אופנים הנ"ל) אמרו השירה?

כן צריך ביאור בדעת ר' נחמי' ש- משה רק פתח לבני, אבל אח"כ אמרו השירה "כולן יחד" – מהו ענינה של "פתיחה" זו על ידי משה רבינו?

לדעת רע"ק או לדעת ר"א, י"ל בפש- טות, כי בני לא ידעו מעצמם את נוסח

א. תנו רבנן: . . דרש רבי עקיבא ב- שעה שעלו ישראל מן הים נתנו עיניהם לומר שירה, וכיצד אמרו שירה כגדול המקרא את הלל² (להוציאן ידי חובתן. רש"י) והן עונין אחריו ראשי פרקים (הללויה³), משה אמר אשירה לה⁴ והן אומרים אשירה לה⁵ משה אמר כי גאה גאה⁶ והן אומרים אשירה לה⁷. רבי אלי- עזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר כקטן המקרא את הלל² והן עונין אחריו כל מה שהוא אומר, משה אמר אשירה לה⁸ והן אומרים אשירה לה⁹, משה אמר כי גאה גאה והן אומרים כי גאה גאה. רבי נחמי' אומר כסופר הפורס על שמע בבית הכנסת שהוא פותח תחילה והן עונין אחריו (וקורין כולן יחד¹⁰, וכך שרתה רוח הקודש על כולם¹¹, וכווננו יחד את השירה ככתבה¹². רש"י).

והיינו, דכו"ע ס"ל שמשם התחיל ב- אמירת השירה לפני בני, וכמובן מלשון הכתוב, "אז ישיר משה ובני ישראל", ש-

(1) ברייתא סוטה ל, ב (ובמשנה שם כז, ב הובאו רק דעת רע"ק ודעת ר"נ).

וראה (הגירסאות והדיעות) תוספתא שם פ"ז, ב. ירושלמי שם פ"ה ה"ד. מכילתא ויל"ש פרשתנו עה"פ (טז, א). ועוד. ואכ"מ.

(2) ראה סוכה לה, ב.

(3) כ"ה בפרש"י. וראה רש"י סוכה שם.

(4) פרשתנו טו, א.

(5) כ"ה בפרש"י. ובתוספתא הנ"ל (הובא ב-

תודיה ר"נ שם) פ"י דעת ר"נ בא"א. וראה הנסמן בהערה 1. חזא"ג מהרש"א סוטה שם. ועוד. ואכ"מ.

(6) כן מפורש במכילתא פרשתנו שם בדעת ר"נ. וראה הערה 8.

(7) ראה שמור"ר עה"פ (פכ"ג, ט בסופו). וראה לקמן ס"ב דרשת המכילתא.